

Müasir dövlət idarəçiliyi və Heydər Əliyev

Bakı Dövlət Universitetinin 100 illiyi münasibətilə keçirilmiş mərasimdə Prezident cənab İlham Əliyev demişdir: “Müstəqillik 1993-cü ildə alındı gedirdi, əgər Heydər Əliyev gəlməsəydi. O müstəqilliyi qorudu, saxladı, gücləndirdi, biz-i düz yola getirdi. Biz də onun yolu ilə gedirik, müstəqilliyi möhkəmləndiririk və möhkəmləndirəcəyik”.

Tarixi şərait, zaman etibarəti ilə ümummilli lider Heydər Əliyevi xalqı düşdüylü belalardan xilas etmək, ölkəni vətəndaş müharibəsindən xilas etmək, dövləti məhv olmadan, tarixin səhnəsindən silinməsindən qorumaq, sivil, dünyəvi, hüquqi dövlət qurmaq üçün dövlət idarəçiliyinin sükənəsinə yenidən keçməsinə zəruri etmişdir. İlk gündən dövlət idarəçilik sükənəsinə yiyələnən ulu öndər xalqın qarşısında and içdi ki, ilk növbədə müstəqilliyin möhkəmlənməsinə, ərazi bütövlüyünün qorunmasına, suverenliyin təmin olunmasına və əhalinin rifahının yaxşılaşdırılmasına çalışacaqdır. Həqiqətən də xalqın lideri həmin vəzifələrə həyata keçirmək üçün dövlət nizamının, qanunçuluğun, hüquq-mühafizə orqanlarının və ordunun möhkəmləndirilməsi işini mükəmməl təşkil etmişdir.

Ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə yenidən gəlməsi tarixi-geosiyasi baxımdan mürəkkəb və risklərlə dolu fərqli şəraitin tələbi idi. Belə ki, Azərbaycan Qarabağ münaqişəsi ilə sını yolla qlobalaşan dünyanın bir subyektinə çevrilmişdi. Lakin bu realiti onun geosiyasi mövqeyində və təbii resurslarının xarici dövlətlərin iqtisadi maraqlarında gizlənməsi. SSRİ dağıldıqdan sonra onun təbii sərvətlərinə göz dikənlər müstəqil, suveren, bütöv və güclü Azərbaycanın varlığını sevinmirdilər. Ona görə də Qarabağ münaqişəsinin daha da qızışması üçün əllərindən gələn hər şeyi edirdilər.

Çox təəssüf ki, qloballaşma Azərbaycanın üzərinə düşən Qarabağ müharibəsi kimi tələyüklü məsələni daha da düynəyə saldı. İllər ötdükcə məsələnin həlli düşündülmüş tərzdə uzadılmaqla, həllinin tapılması kimi yanlış düşüncələrə gətirmişdi. Bu illər ərzində Azərbaycanca külli miqdarda maddi və mənəvi zərər dəymişdir. Azərbaycanın 20 faiz torpaqları işğal olunmuşdu, Qarabağ və Ermənistandan qaçqın və məcburi köçkün axını, hərbi münaqişə nəticəsində insan silafını, on minlərlə əlil və şikəst, habelə yetim uşaqlar ölkədə vəziyyəti daha da gərginləşdirdi.

Baş verən hadisələr göstərdi ki, bütün bunların kökündə köhnəlikmiş idarəetmə mexanizmlərinin mütləməli olaraq sıradan çıxması və yeniləri ilə əvəz olunmaması dayandır. Heydər Əliyevin müdrikliyi onda idi ki, o, uğursuzluqların səbəbini aydın dərək edərək təxəssüslənmiş tədbirlərin aparılmasını (yeni dövlət quruculuğu işlərinin görülməsini) daha üstün məsələ hesab etdi.

Bələliklə, ulu öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətə yenidən gəlişi faktiki olaraq Azərbaycan milli dövlətçiliyində bir dönüş nöqtəsi idi.

1993-cü ilin iyununda Azərbaycan xalqı yenidən müstəqilliyə qovuşmuş dövlətin idarə olunmasını ulu öndər Heydər Əliyevə etibar etdi. Yuxarıda bir neçə dəfə vurğulandıq ki, bu zaman ölkənin vəziyyəti ağır idi. Ölkədə hakimiyyətsizlik, qarmaqçıasılıq və hərə-mərcilik hökm sürürdü. İnflyasiya, sənaye və kənd təsərrüfatının səviyyəsinin gün-gündən aşağı düşməsi, ən zəruri ərzaq mallarının çatışmazlığı, separatçıq əhval-ruhiliyyəsinin artması, cinayətkar meyllərin güclənməsi, əhalinin ölkəni tərk etməsi, siyasi qruplaşmalar arasında hakimiyyət üstündə silahlı toqquşmaların artması halları ölkəni məhvə aparırdı. Diger bir tərəfdən isə Ermənistanla aparılan müharibədə bir-birinin ardınca baş verən uğursuz əməliyyatlar və ərazilərin gənbəgün itirilməsi, kütləvi insan itkisi bu vəziyyəti daha da ağırlaşdırdı. Səbəb isə ölkədə hakimiyyətdə olan siyasi qüvvələrin idarəetmə təcrübəsinin olmaması və səriştəsizliyi ilə izah oluna bilər.

Hələ hakimiyyətə gəlməmişdən önce ulu öndər Heydər Əliyev bilirdi ki, belə bir vəziyyətdə Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi Azərbaycan üçün heç bir uğur gətirə bilməz. Çünki ölkə müharibəyə hazır deyil, Rusiyanın maddi və hərbi köməyinə arxalanan ermənilərin siyasi və hərbi imkanları bızdan çoxdur. Öz ərazi bütövlüyünü qoruy saxlamaq ölkəmiz üçün ədalətli məqsə olunsda da, müharibə Azərbaycanın inkişafına mane olan ən böyük sədd idi. Azərbaycan bu müharibəyə məqsədlil şəkildə, zorla cəlb olunmuşdu. Bu münaqişədə Rusiyanın geosiyasi maraqları ilə yenidən müstəqilliyini əldə etmiş Qafqaz ölkələrinin maraqları üst-üstə düşmədiyindən, münaqişəsinin uzanması yalnız bu dövlətə xeyir gətirə bilirdi. Ona görə də Azərbaycanın varlığını saxlamaq üçün ilk növbədə münaqişəyə son qoymaq lazımdı ki, onun dinc yolla həlli yollarını axtarmaq gərəkdir. Ancaq bu, ələ bir siyasi irdə, müdriklik və səbir tələb edirdi ki, həyata keçirilməsi çox çətin proses idi. **Tarixi təcrübəyə əsasən deyə bilərik ki, yalnız daxili dövlətçilik potensialı güclü olan cəmiyyətlər belə vəziyyətdə meydana layiqli lider çıxara bilər. Azərbaycan xalqı ulu öndər Heydər Əliyevə innamaq, dövlətçiliyi ona etibar etməkə belə bir keyfiyyətə malik olduğunu dünyaya nümayiş etdirdi.** Fəlsəfi aspektdə bu, bütövlükdə cəmiyyətin yeni sosial-siyasi, iqtisadi, mədəni və hərbi struktura transformasiya olmağa hazırlığının göstəricisi idi. Hüquqi olaraq da idarəçiliyini yeni formaya keçməsi üçün bütün daxili potensialın səfərbər edilməsi anlaşılmı verirdi. Bu iki aspektin vəhdəti yekunda müstəqil dövlət quruculuğunda idarəetmənin strateji rolunun yerinə yetirilməsinə ciddi təkan verdi. Bu kontekstdə fikrən keçmiş - keçən əsrin 90-cı illərin əvvəllərində qayıdanda ibretverici məqamlara rast gəlirik.

Xatirimizdədir, ulu öndərin hakimiyyətə qayıdışının ilk günləri idi. Hər yerdə sözsəhbət gəzirdi ki, Heydər Əliyev general paltarını geyinib ordunu, xalqı arxasına aparacaq və xalqı bu beladan qurtaracaq. Xalqın inamı böyük idi. Xalq hər şeyin dəvə ilə, müharibə ilə həl edəcəyi inamında idi. Həmi kimi mən də belə düşündürdüm. Ancaq düşündüyümün tam əksinə olaraq, Heydər Əliyev hakimiyyətə gəlişi ilə sülh əldə etmək üçün var gücü ilə çalışdı və ona nail ola bildi. Sonralar mənə aydın oldu ki, ən optimal yol seçilmişdir. Həmin vaxt Azərbaycan dövləti müharibə aparmağa qadird deyildi,

hakimiyyətdə, iqtisadiyyatda, mədəniyyətdə olan böhran, iqtisadiyyatın bütün infrastrukturlarının dağıdılması, ölkənin əmlakının talan edilməsi, hakimiyyətin əsas nöqtələrinin hələ də səriştəsiz şəxslərin əlində olması, həmin şəxslərin hakimiyyətə iddiaları, bu məqsədə çatmaq üçün də həmin şəxslərin torpaqları belə verməkədən çəkinməmələri, siyasətdə olan uğursuzluqlar, dünya dövlətləri tərəfindən dəstəklənməmə, ölkənin vətəndaş müharibəsi həddinə gətirilməsi, vətəndaşların ümidisizliyə uğraması, onların döyüş ruhunun sındırılması, bir milyondan çox qaçqın və köçkünlün tələyüklü məsələləri, ordu da parəkəndəliyini, intizamisizliyini hökm sürməsi, ordu quruculuğu ilə məşğul olunmaması, cinayətkarlığın tüğyan etməsi, eyni zamanda həm də müharibə aparılmasını istisna edirdi. Sülhün əldə olunması ilə Azərbaycan zorla, düşünlülmüş şəkildə cəlb edildiyi müharibədən uzaqlaşır, tələyüklü məsələləri həl etmək üçün imkan əldə edir.

Böhranlı vəziyyət sadə azərbaycanlıların psixoloji durumuna olduqca mənfi təsir göstərirdi, insanlarda ələ bir fikir formalaşırdı ki, sanki bu vəziyyətdən çıxış yolu tapmaq mümkün deyil. Belə bir böhranlı vəziyyətdə xalq Heydər Əliyevə Azərbaycan dövlətinin idarəetmə sükənəsinə etibar etdi. O, heç kəsini cənnət etmədiyi məqsəddənlü şəkildə, ölkəni düşdüylü çox ağır vəziyyətdən xilas etməyə çalışdı. Ulu öndərin ilk addımı ölkədə siyasi sabitliyə, ictimai əmin-amanlığa, bərsığa nail olmaq, müstəqillik və milli dövlətçilik uğrunda mübarizəyə stimullaşdırmaqdan ibarət oldu ki, təcrübə bunun çox doğru seçim olmasını sübuta yetirdi. Ən müsbət hallardan biri o idi ki, Azərbaycan xalqında ruh yüksəkliyi yarandı, onun öz gələcəyinə ümidi yüksəldi.

Tarixi baxımdan qısa bir müddətdə ümummilli lider ölkəni dərin ictimai, siyasi və iqtisadi böhrandan çıxara bildi. Heydər Əliyev xalqının milli dəyərlərini, insanların mənəvi sağlamlığını, öznlərne inamının qorunub saxlanmasına müvəffəq oldu. Bununla Azərbaycan müstəqil dövlət və demokratik cəmiyyət quruculuğu tarixi bir məzmun kəsb etməyə başladı. Ulu öndər cəmiyyətin sosial-psixoloji inkişafmasını dövlət quruculuğunun siyasi və hüquqi tərəfləri ilə ullaşdırdı. Bir tərəfdən də uğurlu neft strategiyasını inamla reallaşdırmaqda, həm ölkənin geosiyasi obrazını yaratdı, həm də daxili sosial-iqtisadi infrastrukturunu müasir tələblərə uyğun formalaşdırmaq şansı qazandı. Bunlarla paralel olaraq ordu quruculuğu dayanmadan intensivliklə aparıldı. Təbii ki, belə vacib strateji xarakterli problemlərin həlli birbaşa idarəetmədə yəniləşmələr və təkmilləşmələr olmadan mümkün deyildi.

Bu xüsüsə keçən əsrin 90-cı illərinə xas olan bir məqamı da vurğulamaq. Əvvəlki iqtidarın ordu quruculuğu ilə, demək olar ki, məşğul olmaması nəticəsində hərbi hissələrin siyasiləşməsi, müxalif qüvvələrin təsiri altına düşməsi, səfərbərlikdən yayınma hallarının və fərariliyin çoxalması ölkənin ərazi bütövlüyünü qorumaq imkanlarını azaldırdı. Belə bir tənxişatılardan biri də 1993-cü il oktyabrın 30-da Zəngilan rayonunun işğalı oldu. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə noyabrın 1-də Dövlət Müdafiə Şurası yaradıldı, ordu quruculuğu, müdafiə məsələləri geniş müzakirə olundu. Müvafiq qərarlar qəbul edildi.

Noyabrın 2-də televiziya və radio vasitəsilə xalqa müraciət edən Prezident ölkənin qeyrətli oğlu və qızlarını azadlıq uğrunda işləyir dəvət etdi. Prezidentin çağırışı xalqı hərəkətə gətirdi. Azərbaycan ordusunun döyüş hazırlığını yüksəldəlməsi dövlət rəhbərliyinin ciddi nəzarəti altında könüllülərdən ibarət taborlar yaradılıb cəbhəyə göndərildi. Prezident şəxsən cəbhə bölgələrində olub ordunun döyüş əhval-ruhini yüksəltməyə çalışdı. Onu dəvət yarımdı daha da gücləndi. Nəticədə Bəyləqan istiqamətində hücumə keçən düşmən xeyli itkiyə məruz qalaraq geri oturduldu.

Ordu quruculuğu öz bəhrəsini verirdi. 1994-cü ilin əvvəllərində Milli Ordunun hücumları nəticəsində Füzuli rayonunun Hora-düz qəsəbəsi və 22 kəndi, Cəbrayıl rayonunun bir sıra yaşayış məntəqələri düşməndən azad edildi. Kəlbəcər-Laçın yolu istiqamətində müvəffəqiyyətlər qazanıldı. Lakin təəssüf ki, Azərbaycanın uğurları Rusiyanı narahət etdiyindən, hər vəchə Azərbaycanı Ermənistanı xeyrinə müqavilə bağlamağa sövq edir, Ermənistanla hərbi və maliyyə yardımları göstərir, erməni təcavüzünün genişləndirilməsinə kömək edirdi.

Ulu öndər Heydər Əliyev bu problemin qarşısını almağa çalışırdı. Onun uğurlu xarici siyasəti nəticəsində 1994-cü il mayın 12-də nəhayət ki, atəşkəs əldə olundu. Atəşkəs əldə olunması ilk növbədə ordu quruculuğunun möhkəmləndirilməsi üçün vaxt qazanmaq məqsədini daşıyırdı.

Ulu öndər Heydər Əliyev anlayırdı ki, ölkəni iqtisadi gərlikləndən xilas etməkdə, uğurlu daxili və xarici siyasətə, ərazilərimizin geri qaytarılmasına nail olmaq mümkün olmayacaq. Azərbaycanı labüd fəlakətdən xilas edən dahi rəhbər ölkənin iqtisadi yüksəlişi üçün də tədbirlər görməyə başladı. Elə ilk günlərdən ARDŞ-nin birinci vitse-prezidenti, millət vəkili İlham Əliyev danışıqlar prosesinə cəlb edildi, yeni neft strategiyasının hazırlanması və uğurla həyata keçirilməsi üçün tədbirlər planı hazırlandı. Heydər Əliyev deyirdi: “Bizim məqsədimiz təkcə neft hasil etməkdir, onu nəql etmək, bundan vəsəti əldə etməkdən ibarət deyildir. Bizim məqsədimiz neftədən gələn bütün mənfəətləri həm siyasi, həm iqtisadi, həm də başqa mənfəətləri Azərbaycan xalqının gələcək mənafeyinə, rifahına yönəltməkdən ibarətdir”.

“Əsrin müqaviləsi” ilə bağlı 1994-cü ilin yazında və yayındakı danışıqlar əsən keçmədi. Həmin vaxtları Prezident cənab İlham Əliyev belə xatırlayır: “Biz xarici şirkətlərə deyirdik: siz ayrı-ayrı şirkətlərin maraqlarını müdafiə edirsiniz. Biz isə ölkənin və Azərbaycan xalqının maraqla-

rını müdafiə edirik. Əgər siz səhvə yol versəniz, bu, sizin şirkətin yalnız bir layihəsində öz əksini tapacaq, əgər biz səhv etsək, bu səhv bütün Azərbaycan xalqının mənafeyinə xələl gətirəcəkdir. Başqa sözə, biz heç cür, heç bir səhvə yol verə bilmərik”. Bütün çətinliklərə baxmayaraq, müqavilə Azərbaycanın milli mənafeyinə uyğun hazırlandı.

1994-cü il sentyabrın 20-də Prezident Heydər Əliyev iqtisadi və siyasi mübarizənin bəhrəsi olan, milli həyatımızda böyük əhəmiyyətə malik olan “Əsrin müqaviləsi”ni imzaladı. Bu müqavilənin imzalanması ilə Azərbaycan global dünyanın bərabərhüquqlu subyektinə çevrildi. Ulu öndər Heydər Əliyevin özü də qeyd edirdi: **“Əsrin müqaviləsi ilə qoyduğumuz təməl XXI əsrdə Azərbaycan xalqının inkişafı, firavan həyatı, müstəqil Azərbaycan dövlətinin suverenliyinin daha da möhkəmlənməsi üçün gözəl imkanlar yaradır və inanıram ki, XXI əsr müstəqil Azərbaycan dövləti üçün ən xoşbəxt dövr olacaqdır”.**

Bakıda Güllüstan sarayında bağlanan “Əsrin müqaviləsi” Xəzər Azərbaycan sektorundakı “Azəri”, “Çıraq”, “Günəşli” yataqlarının dərin su qatlarındakı neftin birgə işlənməsi haqqında “məhsulun pay bölgüsü” tipli müqavilə idi. Müqavilə təxminən 400 səhifə həcmində və 4 dilə hazırlanıb. Burada dünyanın 8 ölkəsinin (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Saudiyyə Ərəbistanı) 13 ən məşhur neft şirkəti (Amoko, BP, Mak Dermott, Yunokal, ARDNŞ, LUKOyl, Statoil, Ekson, Türkiyə Petroları, Penzoil, Itocu, Remko, Delta) iştirak edirdi. Bununla da ümummilli lider Heydər Əliyevin “Yeni neft strategiyası” uğurla həyata keçirilməyə başladı.

“Əsrin müqaviləsi”nin perspektivlərini Azərbaycan dşmənləri çox gözəl başa düşürdülər və qıscqanlıqla yanaşırdılar. Cəmiyyətdə vahimə yaratmaq üçün müxtəlif üsul və vasitələrə əl atırdılar. Belə üsullardan biri də 1994-cü il oktyabrın 3-dən 4-nə keçən gecə ölkədə dövlət çevrilişinə edilən cəhd oldu. Heydər Əliyev burada da öz sa-yıqlığını göstərərək dövlət müstəqilliyinin xilasını naminə xalqa müraciət etdi. Gecəyəsi olmasına baxmayaraq, televiziya vasitəsilə edilən müraciətdən sonra Prezident sarayı qarşısına toplaşan minlərlə insan dövlətçiliyini müdafiəsinə qalxdıqlarını nümayiş etdirirdilər. Xalq və Heydər Əliyev birliyi görən qiyamçılar geri çəkilməli oldular.

Diger bir çevriliş cəhdi isə 1995-ci ildə martın 13-də Xüsusi Təyinatlı Polis Dəstəsi eməkdaşlarının Ağstəfa və Qazax rayonlarında dövlət idarələrini ələ keçirmələri ilə R.Cavadovun Prezidentin və Milli Məclis sədrinin istəfəsi tələbi ilə çıxış etməsi oldu. Hökumət qüvvələrinin çevik əməliyyatları nəticəsində bu cəhdin də qarşısı alındı.

Belə bir şəraitdə respublika üçün Konstitusiyanın hazırlanması təxəssüslənmiş məsələ olaraq qarşıya qoyuldu. Heydər Əliyev anlayırdı ki, müasir Azərbaycan Respublikasının idarəetmə siyasətinin başlıca prinsipləri azadlıq, yaşamaq və müliyyəti hüquqları üzərində formalaşdırılmalıdır. Ona görə də bu prinsiplər 1995-ci ildə referendum vasitəsilə qəbul edilmis Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz əksini tapdı. Bu məqsəddə Prezident tərəfindən ilk Konstitusiyaya layihəsinin hazırlanması üçün özünün rəhbərliyi altında komissiya təşkil olundu. Komissiya Azərbaycan milli-mənəvi dəyərlərini nəzərə almaqla, qabaqcıl demokratik dövlətlərin təcrübəsi əsasında “Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası layihəsi”nı hazırladı. Layihə ümumxalq müzakirəsindən keçdikdən sonra 1995-ci il noyabrın 12-də ümumxalq səsverməsi ilə qəbul edildi.

Yeni Konstitusiyanın qəbulu dövlətçilik baxımından mühüm hadisə idi. O cümledən dövlət idarəçiliyinin inkişafı və təkmilləşməsi üçün əhəmiyyətli idi. Çünki müasir tarixi mərhələdə hüquqi dövlət qurulmalıdır. Konstitusiyada isə hər bir dövlətin “hüquqi siması” ifadə olunur, idarəetmənin ana xətləri əks edilir. Buna görə də Heydər Əliyevin Konstitusiyaya böyük diqqət yetirməsi dövlət quruculuğu strategiyası aspektində çox vacib məqamı təşkil edir. Burada o dövrə məvducd olan bir özəlliyi də qeyd etmək gərəkdir.

Ulu öndər Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə gəldiyi zaman yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ölkə ağır iqtisadi böhran yaşayırdı. Müəssisələrin əksəriyyəti fəaliyyətsiz, əhəli arasında isə işsizlik hökm sürürdü.

Hələ SSRİ-də 80-ci illərin ikinci yarısında başlayan siyasi proseslər kütfəqi respublikanın, o cümledən Azərbaycanın da iqtisadiyyatına ağır zərbələr vurmuşdu. Sovet im-

periyasının dağılması ilə respublikanın əvvəlki iqtisadi əlaqələri kəsilmiş, müəssisələrin istehsal gücü azalmışdı. İşləyən müəssisələrin isə xammal və materiallara tələbatı ödənilmirdi, əsas istehsal vasitələri xeyli azalmışdı. Bu cür vəziyyət neft sektoruna da aid idi.

Belə bir şəraitdə hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev yeni iqtisadi münasibətlərin yaradılmasına, əsaslı iqtisadi islahatların keçirilməsinə çalışdı. Heydər Əliyev tez bir zamanda dövlət intizamını gücləndirib, siyasi sabitlik yaratdıqdan sonra iqtisadi tənəzzülün qarşısını almaq üçün ciddi tədbirlər görməyə başladı. Onun sərəncamı ilə 1994-cü ilin əvvəllərində milli valyuta - manat respublikada ərazisində yeganə ödəniş vasitəsi elan olundu. Beynəlxalq Valyuta Fondu və Ümumdünya Bankı ilə müqavilələr bağlandı. Azərbaycan Avropa Yənidənqurma və İnkişaf Bankına qoşuldu. Büdcə kəsirə ciddi nəzarət edildi, inflyasiyanın qarşısı alındı. 1998-ci ildə artıq ölkə ərazisində inflyasiya tam aradan qalxmışdı. Özəlləşdirmə və sahibkarlara yardım proqramları həyata keçirildi.

Bələliklə, dövlətin inkişaf modelinin hazırlanması bir tərəfdən idarəçiliyin təkmilləşdirilməsini, digər tərəfdən isə yeni təsiretmə və tənzimləmə mexanizmlərinə malik idarəetmə sisteminin formalaşdırılmasını tələb edirdi. Bu mexanizmlərin fəaliyyəti isə ilk növbədə cəmiyyətin vəhdiliyini təmin etməyə, hüququn aliiliyini, insan hüquqlarını, vətəndaş azadlıqlarını, iqtisadi liberalizmi və plüralizmi, demokratiyanı təmin edə biləcək siyasi doktrinanı müəyyənləşdirmədən asılıdır. Buna görə də qarşıda duran başlıca vəzifələrdən biri kimi cəmiyyətlə hakimiyyət arasında vəhdəti təmin edə biləcək idarəetmə sisteminin yaradılması dururdu.

Heydər Əliyevin başçılığı ilə müasir mərhələdə formalaşan dövlətçilik ənənəsi “bir tərəfdən güclü dövlət hakimiyyəti, digər bir tərəfdən isə iqtisadi fəaliyyət sərsbəstliyini dəstəkləyən” kursun yaradılmasını tələb edirdi. Bu, Azərbaycanın dövlətçilik ideologiyasının işlənilb hazırlanmasını prioritet məsələ kimi qəbul edilməsi demək idi. Aydıncı ki, Heydər Əliyev dövlət quruculuğunun əsasında möhkəm, sırsılmaq dövlətçilik ənənələrinin formalaşdırılmasını görürdü. Bunun ən lakonik ifadələrindən biri kimi, ulu öndərin 2001-ci il noyabrın 21-də keçirilmiş Yeni Azərbaycan Partiyasının II Qurultayındakı çıxışından bir məqamı göstərə bilərik: “... biz ələ bir cəmiyyətə yetişdirməliyik ki, təkcə bizim vaxtımızda yox, bızdən sonra da onlar Azərbaycanın xatalara düşməsinə imkan verməsinlər. Onlar düz yolla, doğru yolla, milli hissiyyatlar yolu ilə getməlidirlər”.

Ulu öndər Heydər Əliyev güclü dövlət qurmağı prioritet hesab etməklə paralel olaraq demokratik islahatlar aparmaq kursunu seçdi. Tarix ulu öndərin tam haqlı olduğunu göstərdi. Qərbin aparıcı tədqiqatçıları da sonradan etiraf etdilər ki, güclü dövlət olmayan cəmiyyətdə demokratiyanın bərqərar olması mümkün deyildir. Azərbaycan təcrübəsi F.Fukuyamanın Heydər Əliyevdən təqribən 21-ci sonra etdiyi etirafı tam təsdiq etməkdədir. Ulu öndərin müəyyənləşdirdiyi güclü dövlət kursu ilə inkişaf edən dövlətimiz indil regionun əsas geosiyasi oyuncusu, siyasi, iqtisadi, energetik və hərbi liderdir.

Azərbaycan Respublikasının müasir idarəetmə fəlsəfəsi “azərbaycançılıq” ideyasını rəhbər tutaraq, dövləti sosial həyatı formalaşdıran ali struktur olaraq götürür. Öz vətəndaşlarının sərsbət fəaliyyətinin, təhlükəsizliyini, sosial rifahını təmin etməyə qadim ən böyük qüvvə unitar, dünyəvi, demokratik, hüquqi dövlət hesab olunur. Məhz dövlət bütün sosial elementlərin özünü təşkilini və institutlaşmasını təmin etmiş olur. Bu mənəda, azərbaycançılıq ideyası əhalinin sosial təbəqələri arasında əlaqələrin qurulmasına xidmət edən integrativ xüsusiyyətlərə malikdir.

Idarəetmə fəlsəfəsinə tarixi-coğrafi aspektdə yanaşanda da, Azərbaycanla bağlı maraqlı və inçə məqamlara rast gələ bilərik. Məsələnin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, Azərbaycan həm coğrafi, həm də tarixi baxımdan daim Şərq və Qərb, türk, zər-düştüklü, yəhudi, xristian və islam mədəniyyətlərinin qovuşduğu məkan oldu. Bu prosesdə mərkəzi və apancı rol türk mədəniyyəti oynayıb. Lakin azərbaycanlılar başqa mədəni dəyərlərə də tam açağırdılar və daimi təmaslarla öz milli mədəniyyətlərini çox zənginləşdirdilər. Bu proses milli təfəkkürün sərhədlərini genişləndirməyə imkan yaratmış və azərbaycanlıların təsəvvüründə tolerant baxışların möhkəmlənməsinə gətirib çir-

xarmışdır. Bu baxımdan dövlətçilik ideyaları-nın üstün tutulması dəyər anlayışını kosmopolit baxışlardan uzaq etsə də, dünyəvi düşüncələrdən ayrı salmır, milli identiklik proseslərinə zərbə vurmur, insanların fərdi meyllərini birləşdirməyə çalışır. Bu ideya dövlət və xalq anlayışlarının vəhdətləşməsinə, həmçinin idarəetmə subyekti ilə obyekt arasında əlaqələrin daha da sıxlaşmasına şərait yaradır.

Bu gün qloballaşma dünya ölkələrini bir-bir, ardıcıl olaraq tərəfdar olduğu öhdəliklərin qəbul edilməsi ilə eyni münasibətlər çərçivəsinə salmaqdadır. Coğrafi məkan etibarətilə çərçivə ne qədər böyük olsa da, mahiyyətə onun sədləri ələ də geniş deyil. Dünya ölkələri iqtisadi baxımdan bir-birindən asılı subyektlərə çevrildikcə dünya iqtisadiyyatının simasında daha da vəhdətləşən bir sistemin tərkibinə daxil olmaqdadırlar. Bu gün həmin iqtisadiyyatın tələbləri milli suverenliyin itirilməsinə qədər armaqdadır. Bu proses daxili sosial münasibətlərin korlanması, milli identikliyin itirilməsi, milli-mənəvi dəyərlərin transformasiyası, universal bir mədəniyyətin (sosial, iqtisadi, siyasi sahələri əhatə edən bir mədəniyyətin) formalaşması ilə ifadə olunmaqdadır.

“Azərbaycançılıq” ideyasının səmərəliliyi müxalifət-iqtidar münasibətlərində də ifadə olunur. Məlumdur ki, cəmiyyətin siyasi həyatında müxalifətə dövlət idarəçiliyini öz əlində saxlayan partiya arasında həmişə kəskin münasibətlərin olması bütün dövlətlərə xas xüsusiyyətdir. Lakin tarix göstərir ki, bəzi məsələlərdə Azərbaycanda müxalifətə iqtidarı başlıqları üst-üstə düşür. Bu partiyaların proqram və nizamnamələrində əks olunan müstəqil, demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət quruculuğu məsələlərində, habelə xarici siyasətdə, beynəlxalq münasibətlərdə əks olunmuşdur. Eyni zamanda, bunu erməni təcavüzünə, Cəbrayıl probleminin həllinə dair məsələlərdə də görə bilərik. Bu baxımdan, “azərbaycançılıq” ideologiyası etnik mənsubluğundan, dinindən, sosial durumundan və cinsindən, habelə vətən və fəaliyyət növdən (siyasətçi, məmur, idmançı, elm və mədəniyyət xadimi və ya sahibkar) asılı olmayaraq bütün xalqın diqqətini bir nöqtəyə cəmləşdirə bilmişdir. Bunu isə real həyatda ulu öndərin daxili siyasət kursu təmin etmişdir.

Müasir Azərbaycan Respublikasının idarəetmə sistemi qarşısında duran vəzifələrdən biri də idarəetmə strukturlarında çalışan siyasi və mənəvi əxlaqə malik məmurların yetişdirilməsi və onların zamanın tələblərinə uyğun təkmilləşdirilməsindən ibarətdir.

Ümumiyyətlə, Azərbaycanda yeni nəsil idarəçilik etikasını ulu öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu etikanın özüllü möhtərəm Prezidentin 1990-cı ilin yanvar ayında Moskvada Azərbaycanın daimi nümayəndəliyindəki çıxışı ilə qoymuşdur. Bu hadisə Azərbaycanda yeni siyasi iltıttın mənəvi və siyasi əmalının başlanğıcı idi. Heydər Əliyev ətrafında formalaşan siyasi birlik və bu birliyin əsasında yaranan YAP müasir Azərbaycanın idarəetmə aparatının kadr mənbəyinə çevrildi. Bu kadrların əsas məqsədi Heydər Əliyevin qoyduğu kursdan, daha doğrusu, yeni dövlət quruculuğu və sosial, iqtisadi, siyasi sahələri əhatə edəcək islahatlardan ibarət idi: “Yeni Azərbaycanın tutduğu yol ilə, demokratiya yolu ilə, bazar iqtisadiyyatı yolu ilə ardıcıl surətdə inkişaf etdikdəmi ibarətdir”. Təbii ki, bu kursa uyğun olan yeni idarəçilik sistemi də hazırlanmalı idi. Problemin məğzi bundan ibarətdir. Məhz Heydər Əliyev bu vacib məsələni böyük uzaqgörənlik ilə həl etdi. Ulu öndər Azərbaycanın timsalında güclü dövlət idarəçiliyini cəmiyyətin şəffaflığına və demokratiyiliyinə necə səmərəli təkən verdiyini əyani sübut etdi. Əslində, bu proses hazırda Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Bu kontekstdə çox mühüm bir məqam vardır ki, onun üzərində dayanmaq gərəkdir.

Biz hər bir dövlətin iqtisadi və siyasi müstəqilliyi, suverenliyi ilə onun kadr potensialı arasında sıx bağlılığı nəzərdə tuturuq. Kadr siyasəti müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsində öndə duran məsələlərdən biridir. Azərbaycanın kadr potensialını, intellektual və professional ehtiyatlarını yetişdirməsi ölkənin sosial-iqtisadi inkişafını təmin edən dövlət siyasətinin başlıca məqsədlərindən birinə çevrilmişdir. Vətəndaşların öz peşə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək həm də konstitusiya təminatlarının reallaşdırılması deməkdir. Buna görə də kadr və bundan idarəetmə sahəsində istifadə etmək siyasətinin reallaşdırılması strateji məsələdir. Onun əsas ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Ulu öndər müstəqil Azərbaycan dövlətinin intellektual kadr potensialının yaradılması və ondan səmərəli istifadə olunması sahəsində fundamental işlər görə bilmişdir. Heydər Əliyev bütün siyasi qüvvələrə, ziyallılara dövlətin yenidən qurulması prosesində iştirak etmək çağırışı ilə müraciət etmişdir. O, ifadə etmişdi ki, dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə kömək göstərmək istəyən hər bir adamı dövlət idarəçiliyinə cəlb etməyə hazırdır. Dövlətin idarə olunmasında iştirak etmək istəyən hər bir kəs bu imkandan səmərəli istifadə etmək hüququ qazanmışdır. Həmin çağırşın nəticəsində minlərlə vətəndaş dövlət idarəetmə aparatının fəaliyyətinə, nəhəng iqtisadi layihələrin həyata keçirilməsinə cəlb olunmuşlar.

Heydər Əliyevin uzaqgörən dövlət xadimi olmasını sübut edən faktlardan biri ölkədə mövcud olan siyasi, iqtisadi və sosial problemlərin mahiyyətinin düzgün dərk edilməsində və onların həlli yollarını axtarın, araya bilmişindədir. O, global dünyanın inkişaf tendensiyyalarını görə bilmiş və onun perspektivlərini Azərbaycan realıqları ilə ullaşdırıa bilmişdir. Ulu öndər Azərbaycanın müasir tarixində iki dəfə dövlət idarəçiliyinin qarşılaşdığı problemlərə, onun ağır durumuna son qoymağı bacaran yeganə lider olmuşdur. Onun simasında dünya Azərbaycan Respublikasının böyük intellektual potensialı malik olmasını aşkar edə bildi. O, yeni Azərbaycan üçün yeni idarəetmə sistemi yaradı. Elə bir idarəetmə ki, dövlətin bütün resursları səmərəli şəkildə istifadə olunmağa və tənzimlənməyə başlandı. Bu sis-

tem Azərbaycanın milli sərvətlərini artırmaq, hər bir vətəndaşın layiqli yaşayışını təmin etmək əzmi ilə dövlətçiliyə xidmət etməkdədir. Bu sistemin dayaqları o qədər möhkəmdir ki, onu sarsıtmaq, yerindən tərpətmək qeyri-mümkündür.

Ulu öndər Heydər Əliyev fenomenini arasırdan tədqiqatçıların əksəriyyəti onun fəaliyyətini Azərbaycanın müstəqil dövlət qurmağa doğru apararı yol kimi qiymətləndirir. Məhz buna görə də müasir Azərbaycanın müstəqillik uğrunda mübarizəsinin tarixinin də 1969-cu ildən sonra başlandığı qeyd olunur. Belə ki, məhz onun simasında Azərbaycan xalqı öz milli liderini tapa bilmişdir. Bir tərəfdən keçmiş SSRİ-də sovet və partiya həyatında hakim olan bütün normalara son dərəcə dəqliq əməl etməklə, kommunizm amallarna xidmət göstərmiş, digər tərəfdən isə sosialist mədəniyyətinin ənənəvi məzmununa milli motivlər daxil edərək ona tamamilə yeni mənə verə bilmişdir.

Onun fəaliyyətini arasırdırkən görürür ki, standart sovet ideologiyasının tələblərini yerinə yetirərkən belə, oraya daxil edə bildiyi yeniliklər milli ruhun dirçəlməsinə xidmət etmişdir. Azərbaycan milli mədəniyyətinin dirçəlməsinə və bütövlükdə inkişafına nail olmaq isə xalqın diqqətini onun soykökünə, tarixinə və mədəni qaynaqlarına yönəltməyə imkan yaradır. Bu baxımdan dəyər bilərik ki, Azərbaycan dilinin, ədəbiyyatının, tarixinin və musiqisinin sosial həyatın bütün sahələrində ifadə olunmasına göstərdiyi qayğı, millətlərin bərabərhüquqlu imkanlara malik olduğunu iddia